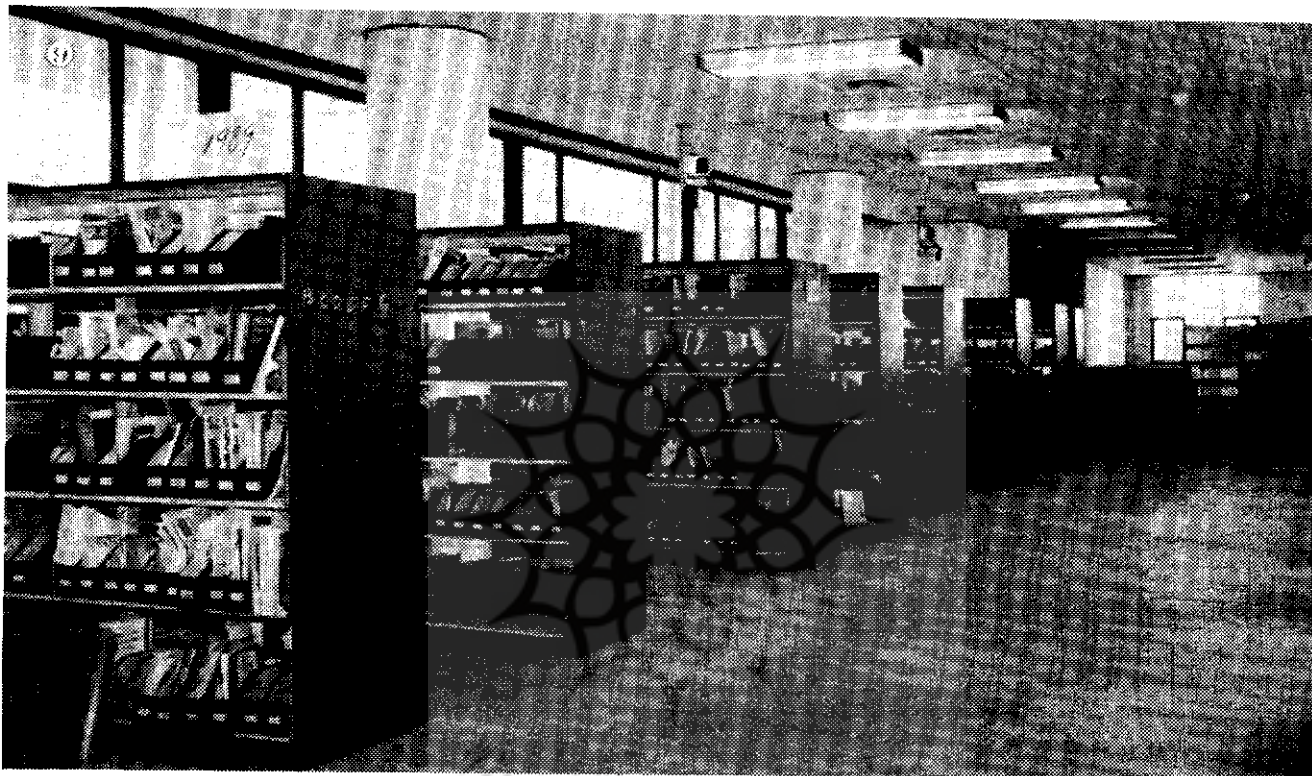

پژوهشی پیرامون انتشار کتابهای پزشکی در ایران

نوشته: فرزانه فرزین و رکن‌الدین احمدی لاری
عضو هیأت علمی بخش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز

مقدمه

آبان ۱۳۷۳ استخراج شده است. علت انتخاب مجله "نشر دانش" این است که مجله مذکور از نخستین شماره دست به معرفی کتابهای تازه زده و تنها منبعی است که روند انتشار کتاب‌های جدید را بعد از انقلاب اسلامی نشان می‌دهد. سایر منابع منتشر شده در این زمینه یا فاقد گزارمان بوده، یا روزآمد نبوده و یا در چند سال اخیر منتشر شده‌اند که در هر حال امکان پیگیری انتشارات بعد از انقلاب در آنها به صورت یکجا میسر نبوده است.

در این پژوهش کتابهای پزشکی معرفی شده در هر شماره از مجله "نشر دانش" از زوایای گوناگون مورد تجزیه و تحلیل

هدف این پژوهش بررسی کتابهای پزشکی منتشر شده در کشور براساس پدیدآورندگان زن یا مرد، میزان تألیف و ترجمه آثار و نیز تأکید بر زمینه‌های مختلف موضوعی می‌باشد. بررسی حاضر از دیدگاه موضوعی به صورت بسیار اخص انجام پذیرفته، و در نتیجه نکات قوت و ضعف انتشارات در رابطه با موضوعات پزشکی به خوبی نشان داده شده است.

روش تحقیق

اطلاعات از بخش "کتابهای تازه" مندرج در مجله "نشر دانش" از ابتدای انتشار تا پایان دوره چهاردهم (آذر ۱۳۵۹ -

قرار گرفته و در مورد هر شناسه تألیف یا ترجمه بودن، جنسیت پدیدآورنده، و زمینه موضوعی هر اثر بر مبنای رده‌بندی دهدهی دبویی مشخص گردیده است.

تحلیل آماری

از مجموع ۱۰۸۰۴ کتاب معرفی شده در دوره چهارده ساله مجله نشر دانش جمعاً ۴۱۳ عنوان به پزشکی اختصاص یافته است که تنها ۳/۸۲ درصد کل انتشارات را تشکیل می‌دهد. مقایسه‌ای از درصد انتشارات پزشکی نسبت به کل انتشارات برخی از کشورهای جهان در سال ۱۹۹۲ که از کتاب "سالنامه آمار یونسکو"^۱ گرفته شده است در جدول زیر منعکس گردیده است.

کشور	کل انتشارات	انتشارات پزشکی	درصد انتشارات پزشکی
آرژانتین	۵۶۲۸	۲۹۵	۵/۲۲
آلمان	۶۷۲۷۷	۳۵۶۱	۵/۲۹
الجزایر	۵۰۶	۳۶	۷/۱۱
امریکا	۴۹۲۷۶	۲۷۲۹	۵/۵۳
انگلستان	۸۶۵۷۳	۵۱۸۶	۵/۹۹
ایتالیا	۲۹۳۵۱	۱۴۵۰	۴/۹۴
ترکیه	۶۵۴۹	۲۸۲	۴/۳۳
چین	۷۳۹۲۳	۲۶۴۵	۳/۵۷
فرانسه	۲۵۳۷۹	۱۳۲۸	۲/۹۲
نیجریه	۱۵۶۲	۶۲	۳/۹۶
هند	۱۴۴۳۸	۲۷۲	۱/۸۹

پدید آورندگان

از مجموع ۴۱۳ اثر معرفی شده، ۲۰۳ عنوان (۴۹/۱۵ درصد) را آثار تألیفی و ۲۱۰ عنوان (۵۰/۸۴ درصد) را آثار ترجمه شده تشکیل می‌دهد. از ۲۰۳ اثر تألیفی ۱۶۶ عنوان (۸۱/۷۷ درصد) بوسیله مردان و ۱۵ عنوان (۷/۳۸ درصد) توسط زنان نوشته شده است. به علاوه تعداد کتابهای تألیفی

مشترک زنان و مردان ۷ عنوان (۳/۳۴ درصد) می‌باشد. ۱۳ عنوان (۶/۴۰ درصد) باقیمانده را تنالگانها به خود اختصاص می‌دهند.

از ۲۱۰ اثر ترجمه شده ۱۵۴ عنوان (۷۳/۳۳ درصد) توسط مردان و ۳۱ عنوان (۱۴/۷۶ درصد) بوسیله زنان انجام گرفته است. علاوه بر آن تعداد کتابهای ترجمه شده زنان و مردان ۲۴ عنوان (۱۱/۴۲ درصد) بوده و یک عنوان (۰/۴۷ درصد) توسط تنالگانها ترجمه شده است.

نمودار شماره ۱:
درصد آثار ترجمه شده

نمودار شماره ۲:
درصد آثار تألیفی

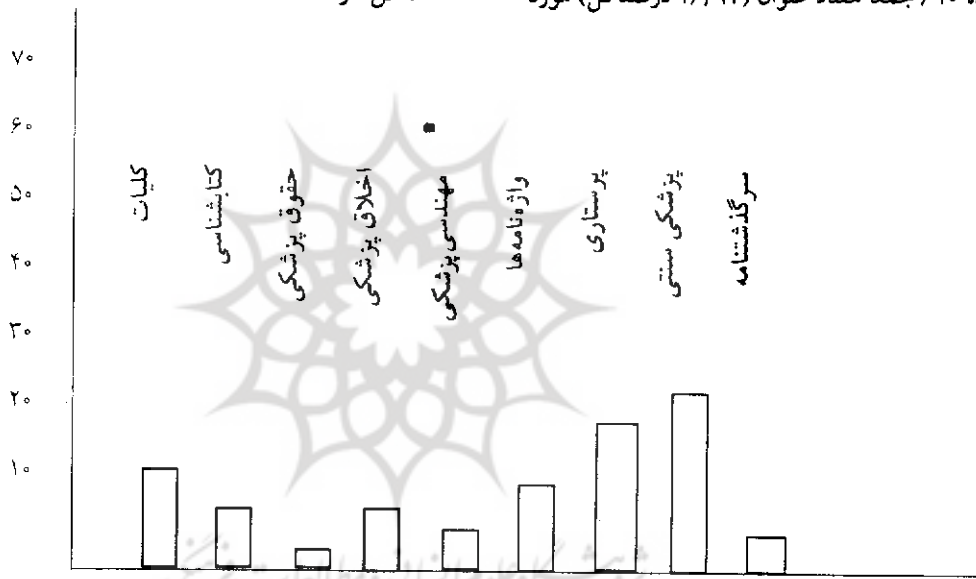

بررسی قرار گرفته است که از این مقدار، یازده عنوان (۲/۶۶ درصد) به کلیات پزشکی، پنج عنوان (۱/۳۱ درصد) به کتابشناسی‌های پزشکی، یک عنوان (۰/۲۴ درصد) به حقوق پزشکی، سه عنوان (۰/۷۲ درصد) به اخلاق پزشکی، ۲ عنوان (۰/۴۸ درصد) به مهندسی پزشکی، هشت عنوان (۱/۹۳ درصد) به واژه‌نامه‌های پزشکی، هیجده عنوان (۴/۳۵ درصد) به پرستاری، بیست عنوان (۴/۸۴ درصد) به پزشکی سنتی و تاریخ پزشکی و ۲ عنوان (۰/۴۸ درصد) به سرگذشتنامه اختصاص دارد.

همانطور که نمودارهای قبل نشان می‌دهند سهم مردان در تألیف و ترجمه آثار بسیار بیشتر از زنان است. در قسمت ترجمه سهم زنان نسبت به تألیف بیش از دو برابر است. مشارکت تنالگانها در قسمت تألیف کتب بسیار بیشتر از ترجمه می‌باشد و سهم کار مشترک زنان و مردان در قسمت ترجمه تقریباً دو برابر قسمت تألیف است.

تحلیل موضوعی

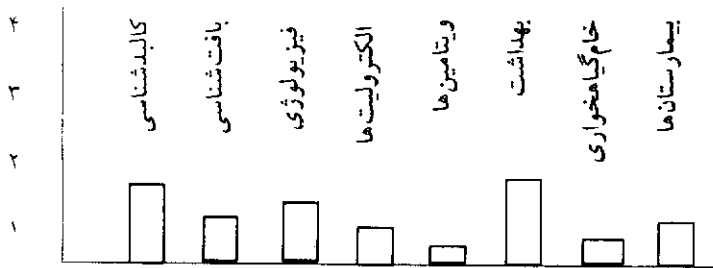
در رده ۶۱۰ جمعاً هفتاد عنوان (۱۶/۹۲ درصد کل) مورد

نمودار شماره ۳: تعداد کتابهای معرفی شده در زمینه کلیات پزشکی

ویتامین‌ها، ده عنوان (۲/۴۲ درصد) به بهداشت، یک عنوان (۰/۲۴ درصد) به خام گیاهخواری و سه عنوان (۰/۷۲ درصد) به بیمارستان‌ها اختصاص یافته است.

همانطور که نمودار فوق نشان می‌دهد بیشترین تعداد کتب معرفی شده در این رده را پزشکی سنتی و پرستاری و کمترین تعداد را حقوق پزشکی به خود اختصاص داده‌اند. تعداد مراجع پزشکی شامل واژه‌نامه‌ها و کتابشناسی‌ها نیز قابل توجه می‌باشند.

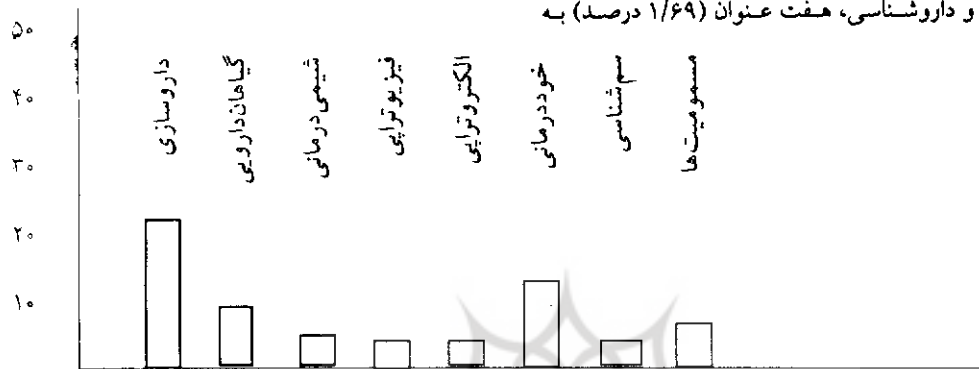
نمودار شماره ۴: تعداد کتابهای معرفی شده در زمینه‌های کالبدشناسی و...

در رده‌های ۶۱۱ تا ۶۱۴ جمعاً ۴۰ عنوان (۹/۶۸ درصد) کتاب منتشر شده است که از این تعداد چهارده عنوان (۳/۳۸ درصد) به کالبدشناسی، سه عنوان (۰/۷۲ درصد) به بافت‌شناسی، شش عنوان (۱/۴۵ درصد) به فیزیولوژی، دو عنوان (۰/۴۸ درصد) به الکترولیت‌ها، یک عنوان (۰/۲۴ درصد) به

در این قسمت بیشترین آمار به کتابهای کالبدشناسی و کمترین ارقام به ویتامین‌ها و خام گیاهخواری مربوط است. تعداد عناوین مربوط به بهداشت نیز قابل توجه می‌باشد. در رده ۶۱۵ جمعاً ۴۷ عنوان (۱۱/۳۸ درصد) معرفی شده است که از این تعداد بیست و چهار عنوان (۵/۸۱ درصد) به داروسازی و داروشناسی، هفت عنوان (۱/۶۹ درصد) به

گیاهان دارویی، یک مورد (۰/۲۴ درصد) به شیمی درمانی، یک مورد (۰/۲۴ درصد) به فیزیوتراپی، یک مورد (۰/۲۴ درصد) به الکتروتراپی، ۹ مورد (۲/۱۷ درصد) به خوددرمانی و آب درمانی، یک مورد (۰/۲۴ درصد) به سم‌شناسی و سه مورد (۰/۷۲ درصد) به مسمومیت‌ها اختصاص یافته است.

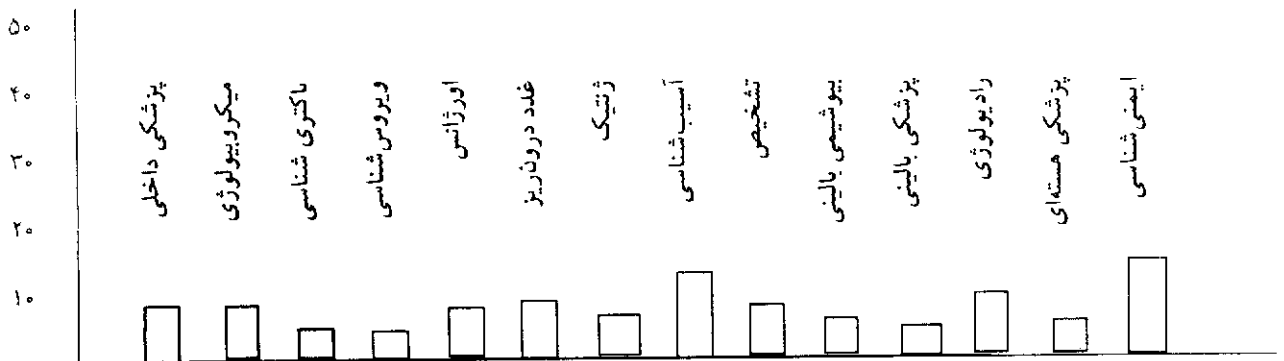
نمودار شماره ۵: تعداد کتابهای منتشر شده در زمینه دارو و درمان

در این رده کتابهای مربوط به داروسازی بیشترین ارقام را به خود اختصاص داده‌اند. کتب معرفی شده در زمینه خوددرمانی و آب درمانی نیز از تعداد قابل توجهی برخوردارند.

هفت مورد (۱/۶۹ درصد) به پزشکی داخلی، هفت مورد (۱/۶۹ درصد) به میکروبیولوژی، یک مورد (۰/۲۴ درصد) به باکتری شناسی، یک مورد (۰/۲۴ درصد) به ویروس شناسی، ۵ مورد (۱/۲۱ درصد) به اورژانس، ۶ مورد (۱/۴۵ درصد) به غدد درون‌ریز، ۴ مورد (۰/۹۶ درصد) به ژنتیک، ۹ مورد (۲/۱۷ درصد) به آسیب‌شناسی، ۵ مورد (۱/۲۱ درصد) به تشخیص پزشکی بالینی، ۵ مورد (۱/۲۱ درصد) به رادیولوژی، دو مورد (۰/۴۸ درصد) به پزشکی هسته‌ای، و ۱۳ مورد (۳/۱۴ درصد) به ایمنی‌شناسی اختصاص دارد.

از آنجا که کتب منتشر شده در رده ۶۱۶ از تنوع فراوان موضوعی برخوردار بوده است در سه قسمت مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

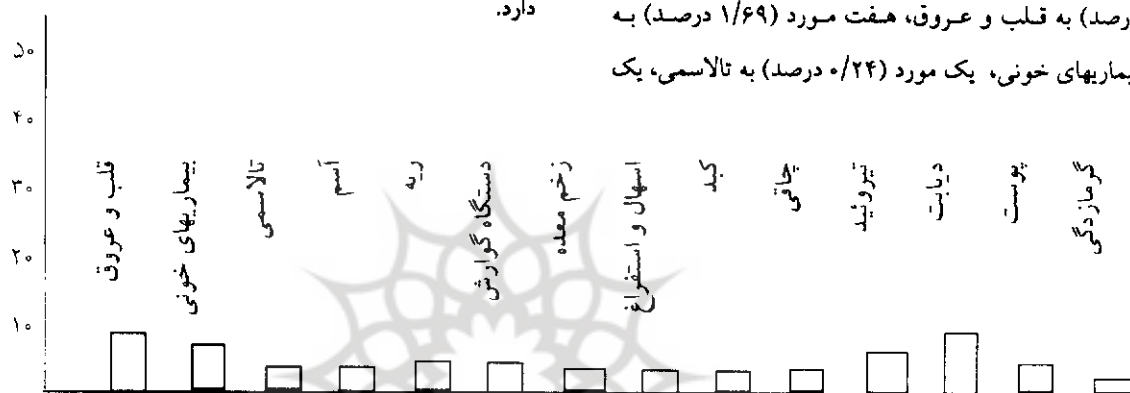
در رده‌های ۶۱۶ تا ۶۱۶/۰۷ کلاً ۶۹ عنوان (۱۶/۷۰ درصد) کتاب مورد بررسی قرار گرفته است که از این تعداد

نمودار شماره ۶: تعداد کتابهای منتشر شده در زمینه پزشکی داخلی و...

مورد (۲۴٪) به آسم، سه مورد (۷۲٪) به ریه، سه مورد (۷۲٪) به دستگاه گوارش، یک مورد (۲۴٪) به زخم معده، یک مورد (۲۴٪) به اسهال و استفراغ، دو مورد (۴۸٪) به کبد، یک مورد (۲۴٪) به چاقی، چهار مورد (۹۶٪) به تیروئید، ۸ مورد (۹۳٪) به دیابت، سه مورد (۷۲٪) به پوست و یک مورد (۲۴٪) به گرمادگی اختصاص دارد.

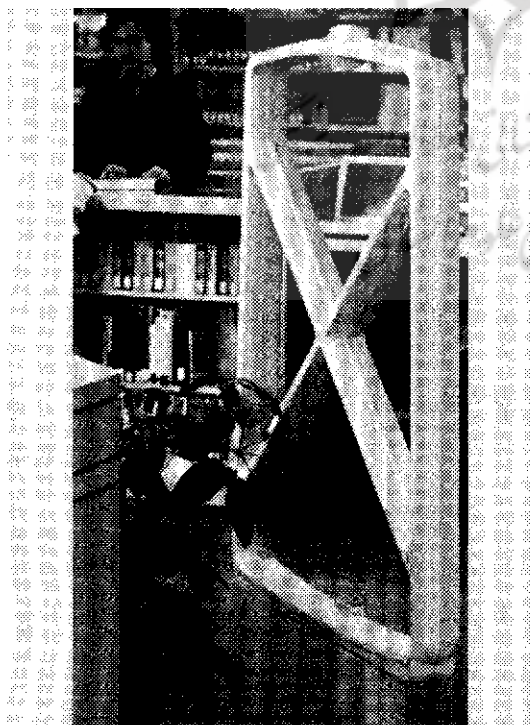
نمودار شماره ۷: تعداد کتب منتشر شده در زمینه بیماریهای قلب و ...

در این زمینه موضوعات ایمنی شناسی و آسیب شناسی بیشترین و باکتری شناسی و ویروس شناسی کمترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. تعداد کتابهای منتشر شده در زمینه پزشکی داخلی و میکروبیولوژی نیز تا حدودی قابل ملاحظه است.

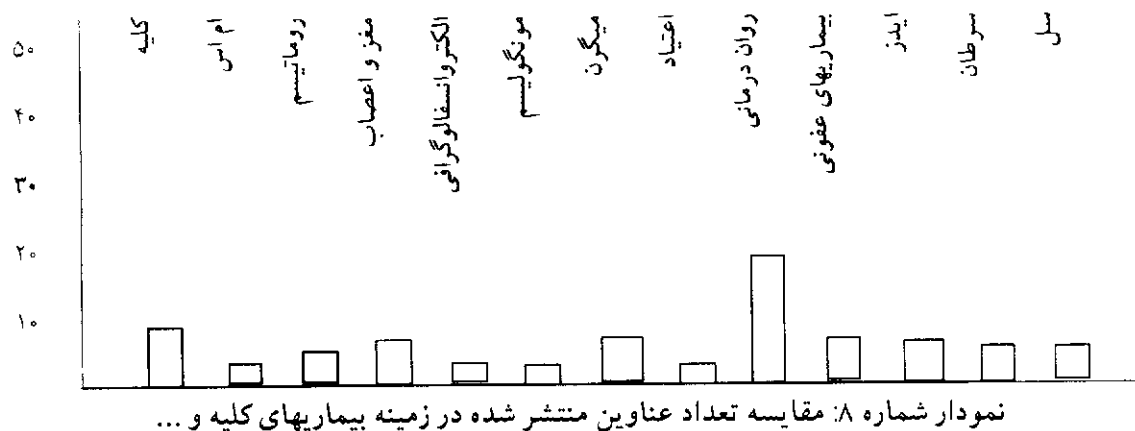
در رده‌های ۱/۶۱۶ تا ۵/۶۱۶ جمعاً ۴۵ عنوان (۸۹٪) در (درصد) معرفی شده است که از این تعداد ۱۷/۲ (درصد) به قلب و عروق، هفت مورد (۶۹٪) به بیماریهای خونی، یک مورد (۲۴٪) به تالاسمی، یک

در این بخش کتب مربوط به زمینه‌های قلب و عروق، دیابت و بیماری‌های خونی از تعداد نسبتاً قابل توجهی برخوردار است.

در رده‌های ۶/۶۱۶ تا ۹/۶۱۶ جمعاً ۵۶ عنوان (۵۹٪) (درصد) معرفی شده است که از این تعداد ۱۷/۲ (درصد) به کلیه، یک عنوان (۲۴٪) به ام، اس (M.S)، سه عنوان (۷۲٪) به روماتیسم، ۵ عنوان (۲۱٪) (درصد) به مغز و اعصاب، یک عنوان (۲۴٪) به انسفالوگرافی، یک عنوان (۲۴٪) به مونگولیسیم، چهار عنوان (۹۶٪) (درصد) به میگرن، یک عنوان (۲۴٪) به اعتیاد، پانزده عنوان (۶۳٪) (درصد) به روان درمانی، پنج عنوان (۲۱٪) (درصد) به بیماریهای عفونی، ۴ مورد (۹۶٪) (درصد) به ایدز، چهار مورد (۹۶٪) (درصد) به سرطان و سه مورد (۷۲٪) (درصد) به سل اختصاص دارد.

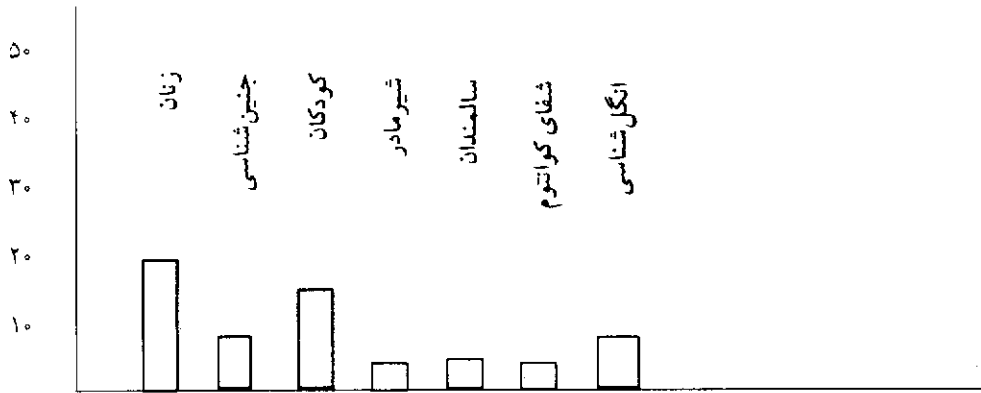
نمودار شماره ۸: مقایسه تعداد عناوین منتشر شده در زمینه بیماریهای کلیه و ...

در این قسمت بیشترین آثار مربوط به روان درمانی و کلیه است و تعداد کتب معرفی شده در زمینه مغز و اعصاب و بیماریهای عفونی نیز در مراحل بعدی قرار دارد. در رده ۶۱۷ جمعاً ۴۲ کتاب (۱۰/۱۶ درصد) معرفی شده است که از این تعداد سه عنوان (۰/۷۲ درصد) به جراحی، سه عنوان (۰/۷۲ درصد) به توانبخشی، یک عنوان (۰/۲۴ درصد) به لیزر، یک عنوان (۰/۲۴ درصد) به سوختگی، دو عنوان (۰/۴۸ درصد) به اورتوپدی، دو عنوان (۰/۴۸ درصد) به کمردرد، هفده عنوان (۱۴/۱۱ درصد) به دندانپزشکی، دو عنوان (۰/۴۸ درصد) به چشم پزشکی، شش عنوان (۱/۴۵ درصد) به گوش و حلق و بینی، دو عنوان (۰/۴۸ درصد) به اطاق عمل و سه عنوان (۰/۷۲ درصد) به بیهوشی تعلق دارد.

نمودار شماره ۹: مقایسه تعداد عناوین معرفی شده در زمینه جراحی و علوم وابسته

سهم عمده در این قسمت متوجه کتب دندانپزشکی است و در مرحله بعد گوش و حلق و بینی قرار دارد. در رده‌های ۶۱۸ و ۶۱۹ جمعاً ۴۴ کتاب (۱۰/۶۵ درصد) معرفی شده است که از این تعداد، هیجده مورد (۴/۳۵ درصد) به زنان و زایمان، پنج مورد (۱/۲۱ درصد) به جنین شناسی، چهارده مورد (۳/۳۸ درصد) به کودکان، یک مورد (۰/۲۴ درصد) به شیرمادر، یک مورد (۰/۲۴ درصد) به سالمندان و یک مورد (۰/۲۴ درصد) به شفای کوانتوم و چهار مورد (۰/۹۶ درصد) به انگل شناسی اختصاص دارد.

نمودار شماره ۱۰: مقایسه عناوین معرفی شده در زمینه زنان و زایمان و ...

یادداشتها

در این قسمت تعداد کتب معرفی شده در زمینه زنان و زایمان و کودکان قابل ملاحظه است.

1- Statistical Yearbook 1994. Paris: UNESCO, 1994.

نتیجه

به طوری که مطالب فوق نشان می‌دهد بیشترین درصد کتب معرفی شده مربوط به بیماریهای داخلی است که جمعاً ۴۱/۱۸ درصد کل انتشارات را در بر می‌گیرد. در مرحله بعد کلیات پزشکی با ۱۶/۹۲ درصد کل انتشارات قرار دارد. دارو درمان با ۱۱/۳۸ درصد، زنان و زایمان با ۱۰/۶۵ درصد، جراحی با ۱۰/۱۶ درصد و کالبدشناسی با ۹/۶۸ درصد کل انتشارات در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند.

از آنجا که "نشر دانش" به صورت گزینشی آثار را معرفی می‌نماید در نتیجه تمام انتشارات پزشکی کشور در این بررسی منظور نگردیده‌اند. برای آشنایی بیشتر با کل انتشارات پزشکی در سالهای اخیر می‌توان به قسمت کتابهای ماه مجله نمایه که از سال ۱۳۷۰ به صورت ماهیانه منتشر می‌گردد مراجعه نمود.

